

HÚSVÉTVASÁR NAP — EGY ZSIDÓ SZEMÉVEL

F o r r á s : Michael Langer/Anselm Bilgri (közreadók): „Weite des Herzens, Weite des Lebens, Beiträge zum Christsein in moderner Gesellschaft”, Festschrift zum 25jährigen Abtsjubiläum des Abts von St. Bonifaz München/Andechs Dr. Odilo Lechner OSB, 2. k., Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 1989, 159—162. l. Teljes, szöveghű fordítás.

A s z e r z ő újszövetségi szentírástudós, termékeny teológiai szakíró és keresett előadó, a vallástudományok tiszteletbeli tanára a Majna menti Frankfurt egyetemén (vö. „Mérleg”, 81/4. 339. l.). A közelmúltban jelent meg magyar nyelven Ulrich Luz evangélikus hittudóssal együtt írt kötete „A zsidó Jézus, Zsidó tézisek, keresztény válaszok” címmel a Logos Kiadó gondozásában, a „Historia Judaica” sorozat 1. köteteként, Babits Antal szerkesztésében, ajánlott szakirodalom jegyzékével és kislexikkonnal. — Újabban, részben újra megjelent művei német nyelven: „Entfeindung leben”; „Ist die Bibel richtig übersetzt?” (1—2. k.); „Jesus — ein gekreuzigter Pharisäer?”; „Jesus, das Geld und der Weltfrieden”; „Können wir die Fremden lieben?”; „Paulus — Ketzer, Heiliger oder Rabbi?”; „Paulus — zwischen Damaskus und Qumran” és „Wer war schuld an Jesu Tod?”

Ha feltesszük azt az alapvető kérdést, hogy mi választja el egymástól a zsidókat és a keresztényeket, akkor a megkerülhetetlen válasz: egy zsidó. Csaknem két évezrede köztünk áll egy jámbor, istenfélő zsidó, aki a mennyek országát akarta elhozni, egyetértésben és békében — semmiképpen sem gyűlölettel, szakadással és egyáltalán nem vérontással. A Názáretiben talán a legzsidóbb vonás a halhatatlan reménybe vetett ereje, amely — túl kereszten és síron — a feltámadásába vetett hitben nyerte el megkoronázását. Abban a hitben, amely Isten kifürkészhetetlen üdvözítő útjain a kereszténység születéséhez vezetett. Ez a feltámadás, amely hitünk útjainak egymástól való eltávolodása során Jézus testvérei és tanítványai között botrányá vált, más elválásainkhoz hasonlóan, enyhíthető, ha eredeteire vezetjük vissza, anélkül, hogy közben bármiféle szinkretizmusra vagy vallások közötti határátlépésre törekednénk. Mert abban, ami „a harmadik napon” egykor Jeruzsálemben történt, végső soron az Isten megtapasztalásáról van szó, arról, ami mint maga Isten a bizonyíthatatlanságba távolodik, hogy csak a hit számára fedje fel magát. A megélt hit azonban sem nem vitatható, sem nem bizonyítható; csak beleérzéssel el-elmélkedhetünk rajta,

hiszen „egyetlen Istenünk van, aki segít, az Úr, aki megment a haláltól”. (Zsolt 68,21)

Az a kérdés, hogy mi marad az emberből a halál után, olyan rejtély, amely a zsidókat kezdettől fogva és mindig is foglalkoztatta. A halálón túlmutató remény utalásszerűen már a babiloni fogságban felmerül, de csak a Makkabeusok korában hódít igazán teret. Ez a szír—görög pogány világ általi példátlan üldözés és vallási-nemzeti elnyomás korszaka volt, amely a zsidóság elleni általános támadásba ment át — és ekkor vált szükségessé az a példátlan megváltás és menedék, amelyet egyedül a hit adhatott.

Mínthogy ez alkalommal nem a nép általános fenytéséről volt szó, amelyet korábban a jámborok „tisztulásként” értelmezhettek volna, sem pedig olyan pogány uralkodókról, mint Kürosz idejében, akiket az Isten haragja eszközének tekinthettek volna, hiszen a személyválogató üldözések főként Izrael igaz és hívő emberei ellen irányultak. Ezért vált ennek a megkínzott nemzedéknek szilárd hitév, hogy az igaz emberek üdve és jóléte, valamint a gonosztevők kárhozata Isten hamarosan eljövendő királyságában ismét helyreállítja a földön az igazságosságot. Ezeknek a fájdalmas esztendőknél az apokaliptikus írásai szinte kizárólag azzal foglalkoznak, hogy miként és mikor várható ez a hön áhított beteljesedés.

Mínthogy Isten igazságossága azonban kényszerítő erővel azt követelte, hogy az igazságosság elsősorban azoknak az igazaknak a javára kell, hogy szolgáljon, akik életüket a hitért adták, ezért kellett mindazoknak, akik „a föld alatt alusznak”, a jövőbeli ítélőszék előtt megjelenniük, hogy sorsuk — kinek-kinek földi tettei szerint — mindörökre eldöntötté válják. A teológiai gondolkodás fejlődése számára jelentősek az olyan ősi bibliai alap gondolatok, mint Istennek az élet és halál fölötti mindenhatósága, az Isten igazságosságába vetett bizalom, amely, ha elrejtve és emberileg felfoghatatlan módon is, mégis előbb-utóbb mindenki előtt meg kell, hogy nyilvánuljon — valamint a végső időkbe vetett remény, amikor az Isten országa valamennyi próféta ígéretet beteljesít. Hogy ebben a mindent betetőző megvalósulásban valamennyi vértanú visszatérése és az egész szövetségi nép visszaállítása benne kell, hogy foglaltassék, az a hívő-gondolkodó zsidók számára kezdettől fogva mindig is magától értetődő volt.

A feltámadásról alkotott különböző zsidó elképzelések teljessége — valamennyi ember feltámadása vagy csak az igazaké; a földön vagy a mennyben; Messiás előtti vagy a végső időkben stb. — mindenfajta rendszerezésnek ellenáll. Hozzáteesszük, hogy a Jézus előtti zsidó hagyomány hat feltámasztásról szóló beszámolót ismer. Valamennyi iskola egyetért abban, hogy a feltámadás a halottak Isten által végrehajtott újjáélesztése, miközben a mikor, a ki és a hol kérdése nyitva marad. A zsidóság hitbeli pluralizmusában a

különböző messiási várakozások spektruma nem volt szűkebb (és ma sem szűkebb), mint a halottak remélt feltámasztásának skálája. Ez a valamennyiünk jövőbeli feltámadásának, valamint egyes, Istentől kegyelemben részesült emberek már előbb lehetséges feltámadásának a mintegy világnézeti bizonyossága volt Jézus tanítványai húsvéti hitének az előfeltétele. A tanítványok hitvilága — Mesterükéhez hasonlóan — messzemenően farizeusi veretű volt. Ha ugyanis szadduceusok lettek volna, akkor a nagypéntek valamennyi reményük kioltását és Jézus ügyének végérvényes bukását jelentette volna. Ha pedig — még merészebben spekulálva — buddhisták lettek volna, akkor a feltámadást Isten büntetésének tekintették volna, hiszen végső üdvösségüket éppen a nirvána nem-létében keresték volna. Gnosztikusként pedig a nagypénteket Jézusnak a terhes testtől, a lélek börtönétől való megszabadulásaként üdvözölték volna és a testben feltámadottat minden valószínűség szerint elátkozták volna (vö. 1Kor 12,3). Csak farizeusi iskolázottságú zsidóként volt a feltámadásról való sziklaszilárd meggyőződésük az első lépés a későbbi húsvéti hit felé. Közös bizalmuk elengedhetetlen alapja, hogy ez a földi élet — minden gyötrelem és csalódás ellenére — nem értelmetlenségre van szánva; hogy szeretett Urukát és Mesterüket a halálban sem hagyta el Izrael Istene.

Jézusnak azon a bizonyos húsvétvasárnapon való feltámadása és a rá következő napokban való megjelenései tisztán zsidó hitbeli élmények. Nagypéntek után egyetlen egy nem zsidó sem látta őt. Mindaz, amit a pogányságból megtértek egyháza a feltámadásról megtudhatott, csakis zsidó forrásból származhat, mivel Jézus húsvétvasárnapról kezdődően Feltámadottként kizárólag zsidó férfiaknak és nőknek jelent meg.

Ebből a történelmi tényből adódóan a tudományos elemzés három lehetőséggel számol:

- A feltámadás olyan történelmi esemény volt, amely e világ terében és az első évszázad idején Jeruzsálemben történt. Ez lenne az *első lehetőség*. Itt különbséget kell tennünk, vajon egy ilyen esemény ennyire hosszú idő után és egy állandóan növekvő legendakoszorú oly sokrétű ráakódása után egyáltalán még felismerhető-e — vagy a felismerhetetlenségig rejtve marad.
- A *második lehetőség*, hogy a feltámadás vallási mítosz — miként az ókori Kelet valamennyi misztériumkultuszában —, mitikus színezetű monda, amely mindenféle valóságosítást nélkülöz. Ebben Jézusnak ugyan megadják egy Prométheusz, Faust vagy Lear király halhatatlanságát, ezzel együtt azonban kiragadják mindenféle történelmi realitásból. A galileai zsidó istenes embert így görög mondai alakként megfosztják testétől

— éles ellentmondásban a világon belül az evilágban megnyilvánuló isteni kinyilatkoztatásba vetett hittel, amely az egész Bibliát jellemzi.

- A *harmadik lehetőség* lenne, hogy a feltámadásról szóló beszámolók egyes személyek látomásain nyugszanak, akik reális tapasztalásként élték át azokat, amik azonban teljesen kivonják magukat az objektív tudományos felülvizsgálás alól.

A legtöbb zsidó kutató a harmadik lehetőséget tartja a legmeggyőzőbbnek: becsületes önszugesztio esetével van dolgunk; olyannal, amivel a Talmudban gyakran találkozunk: a tanítványok álmukban látják elhunyt mesterüket. Egy asszony látomásban beszél meghalt férjéhez. Egész asztalközösség szilárdan hisz Illés prófétában, maga előtt látja őt és beszélget vele. Ahol a hit hatalmáról van szó, a zsidók olyan képzelőerővel rendelkeznek, amely néha a természetfölöttivel határos — ennek során az átélt tapasztalat szubjektív becsületességéhez a legcsekélyebb mértékben sem férhet kétség.

A halottak jövőbeli feltámadását illetően farizeus maradok. Ami Jézus húsvétvasárnapra feltámadását illeti, évtizedeken át „szadduceus” voltam. Többé nem vagyok az, amióta a történet újraátgondolására késztetett a következő megfontolás. Ahol a rabbinista irodalomban ilyen látomásokról van szó, egyetlen egy esetben sem következett be lényeges változás az újraélesztett életrajzában vagy azokéban, akik a történetet átélték. Megmaradt a látomás, amelyet hívő csodálattal továbbmeséltek és néha fel is fújtak; azonban semmiféle megállapítható következménye nem volt.

Másként volt ez Jézus tanítványainál azon a bizonyos húsvétvasárnapon. Minden legendás szépítgetés ellenére az evangéliumokban és a páli levelekben, megmarad a legrégebb beszámolóknak egy felismerhető történelmi mag, amely egyszerűen nem mítosztalanítható. Ha a megriasztott, megfélemlített apostolsereg, amely éppen azon morfondírozott, hogy mindent odadobjon és teljes kétségbeesésében Galileába meneküljön; ha ezek a parasztok, pásztorok és halászok, akik elárulták, megtagadták Mesterüket és ezzel siralmasan kudarcot vallottak, ha ezek egyetlen éjszaka hirtelen magabiztos és üdvösségük tudatában lévő, meggyőződéses missziós társasággá tudtak átalakulni, olyanná, amely sokkal eredményesebben működött húsvét *után*, mint húsvét *előtt*, akkor nem elegendő semmiféle látomás vagy hallucináció ilyen forradalmi fordulat megmagyarázására. Egy szekta, egy iskola vagy egy rend számára talán elegendő lett volna egy egyedi látomás, vízió — de nem egy világvallás számára, amely — hála a húsvéti hitnek — képes volt a Nyugatot meghódítani. *Joseph Klausner* professzor válaszolta valamikor Jeruzsálemben arra a kérdésre, hogy élt-e Jézus egyáltalán: „Ha a négy evangélista ilyen szavahihető és egybehangzó

tudósítást szabadon képes lett volna kitalálni, akkor ez nagyobb csoda lenne, mint Jézus valamennyi csodatette együttvéve.”

Hasonló érvényes a feltámadásra is: ha a megvert és felmorzsolódott tanítványsereg egyetlen éjszakán győzelmes hívő mozgalommá volt képes változni, pusztán önszuggesztió vagy önbecsapás alapján — átütő hitbéli élmény nélkül —, akkor ez alapján véve nagyobb csoda, lenne mint maga a feltámadás.

„Jézust keresitek, a Megfeszítettet?” Így áll az evangéliumban: „Nincs itt; mert feltámadt a halottak közül.” Ezek az üres sírnál elhangzott szavak olyan zsidó választ rejtenek, amelynek szellemi otthona a prófécia és az apokaliptika feszült világában található. Engesztelő szenvedés, vértanúhalál és feltámadás ahhoz a zsidó üdvntanhoz tartozik, amely a mai napig a magát önként feláldozó ősanya, Izsák; a szenvedő Isten Szolgája, Izajás és a Makkabeusvértanúk halálmegvetése előképeiben fejeződik ki.

Nem kevésbé volt zsidó az etikai entuziazmus, a messianisztikus üdvösség utáni szomj és a mennyek országa utáni türelmetlen vágyakozás, amik Isten embereit Jézushoz hasonlóan arra készítették, hogy saját pusztulásukban egész Izrael számára megváltást keressenek. Éppenséggel hagyományosan zsidó volt végezetül a Jézus követői és ellenségei közötti, a Golgota jelentőségéről folytatott vita is. Míg szenvedés és kereszthalál egyesek számára a kudarc és balsiker végső bizonyítéka volt, addig mások számára Jézus önfeláldozása Isten általi elfogadásának a jelévé vált.

Hogy Péter lelkében túljutott-e a Golgota tragédiáján s abszurditásán és a keresztfeszítést Jézusnak legyőzői feletti győzelmeként s az Isten országába való átmeneteként tudta-e értelmezni maga számára, vagy a külső körülmények villantották fel benne a boldogító felismerést, hogy a mártírhalál nem lehet Isten utolsó szava, ma aligha dönthető el.

Bárhogy is legyen: hívő zsidóként azt a történeti fejleményt, amely — figyelmen kívül hagyva a sok eltévelyedést és zavart — Jeruzsálemből kiindulva Izrael központi üzenetét a népek világába belevitte, nem tulajdoníthatom sem a vak véletlennek, sem emberi tévedésnek, sem materialista determinizmusnak, jóllehet mindezek a tényezők közreműködhettek abban, hogy az isteni üdvözítő szándékot támogassák. A feltámadás tapasztalatának mint azon egyház alapító aktusának, amely az Izrael Istenébe vetett hitet az egész Nyugatra elvitte, tehát az Isten üdvtervéhez kell tartoznia. (*Sárhidaei fordítása*)